

Kongre Değerlendirmesi

---

7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi

Derleyen: DEMET DINLER

Giriş

Bu yıl yedincisi düzenlenen Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi 21-23 Kasım tarihleri arasında ODTÜ'de gerçekleşti. İlki 1980 yılında Türk Sosyal Bilimler Derneği tarafından düzenlenen kongre, 1995 yılından beri iki yıllık aralarla düzenli olarak yapılıyor. Kongrenin en çarpıcı yönlerinden biri de Türkiye'nin pek çok üniversitesinden genç araştırma görevlisini teşvik etmesi ve onların bildirilerine yer vermesi.

2001 yılı pek çok tarihsel gelişmenin 40. yıldönümü olduğu için kongrede seçilen temalar; anayasalar, istikrar programları, yurtdışına göç, TİP ve sosyalizm, planlı kalkınma ve bunların denk düştüğü siyasal ve toplumsal dönüşümlerdi. Sadece konuların kendisi değil, bir çok bildirideki işleniş şekli ve izlenen yöntemler de akademide hakim bazı bakış açılarının kırılabilmesi için gerekli ipuçlarını sağlayıcı nitelikteydi. Bu yöntemsel farklılık, neoklasik

iktisadın eleştirisinden somut düzeyde istikrar programlarının eleştirisine uzanan bir çizgide gözlemlenebiliyordu. Webercilikten yorumsamacılığa pek çok yaklaşımın sergilendiği oturumlar, akademinin Marksizm için nasıl bir mücadele alanı olduğunun göstergesiydi. Ancak en önemlisi, akademi ve toplumsal yaşam arasında organik bir bağ kurulması ihtiyacının daha fazla hissedilmesi idi. Kuşkusuz bu ihtiyacın kendini göstermesinde seçilen temaların payı büyüktü. Kongre Düzenleme Komitesi'nin davetiyle gelen eski plancılar ve Türkiye İşçi Partililerin kendi canlı tanıklıklarını paylaşımları, somut siyasi ve toplumsal pratiklerden kopuk bir akademik yaşamı eleştirenler için uyarıcı bir deneyim oldu. Korkut Boratav'ın açılış konuşması da bu tarz bir kaygıyı dile getirmesi açısından önemliydi.

Biz de 51 oturum çerçevesinde sunulan 200'ü aşkın bildiri arasından seçtiklerimizi değerlendirdik. Elbette önem verdiğimiz, ama izleyemediğimiz bazı oturumlar bunların dışında kaldı. Yine de genel hatlarıyla kongrenin genel havasını yansıtan bir değerlendirme yapabildiğimizi umuyoruz. *Siyaset Teorisi* oturumunu Sonay Bayramoğlu, *Cumhuriyet'e Devrilen Düşünce Mirası'nı* Gülseren Adaklı, *Göç* başlığı altındaki iki oturumu Ali Ekber Doğan, *Küreselleşme ve Emek Süreçleri: Türkiye Deneyimi*'ni Sevilay Kaygalak, *TIP ve Sosyalizm* oturumlarının bütününe Mustafa Sener, *Türkiye'de Siyasetin Açmazları, 1961 Anayasası Öncesi ve Sonrasında Türkiye'de Sendikal Yaşam, Küreselleşme ve Yönetişim, Siyasal Kuram ve Türk Modernitesi* oturumlarını da Demet Dinler değerlendirdi.

Siyasal Kuram

Siyaset Teorisi oturumunda Murat Boravali, Aslı Çırakman ve Cem Devci'nin sunduğu bildiriler, bir bütün olarak eşitlik, meşruiyet ve siyaset üçlemesini ele alıyordu. Her üç kavram da günümüzde hem siyaset teorisi açısından hem siyasal alan açısından kritiköneme sahip ve bunlarla ilgili çalışmaların özellikle Türkiye'de farklı perspektiflerden ele alınması gerekiyor. Son yıllarda meşruiyet ve siyaset kavramları, ağırlıklı olarak radikal demokrasi ve çok kültürlülük perspektiflerinden değerlendiriliyor. Bu kavramların diğer perspektiflerden değerlendirilmemesi önemli bir teorik kısırlık yaratıyor. Bu eksiklik, bu oturumda vardı. Fakat sunulan bildirilerde ele alınan konular, oturumun bu eksikliğini kapatacak kadar ilgi çekici ve farklı perspektifleri

tanıttıyordu. Bunlardan bir tanesi Carl Schmitt'in siyaset anlayışı idi. Diğeri de konu olarak ilgi çekiciydi: Eşitlik meselesi.

"Adalet, Eşitlik ve Sorumluluk: Nereye Kadar Eşitlik? Neyin Eşitliği" adlı Murat Boravali'nin bildirisi özellikle son dönemlerde teorik bir mesele olmaktan öte çok yaşamsal bir soru olan eşitlik kavramını ele alıyordu. Özellikle bizim yaşadığımız dönemlerde unutulmaya yüz tutan bu kavramın hem demokrasi, hem siyaset felsefesi tartışmalarında ötelendiği biliniyor. Daha fazla özgürlük isteği daha yüksek sesle dile getirilirken, özgürlük kavramını ayakları üzerine oturtan eşitlik ilkesinin neredeyse şartlı tahliye koşullarında dile getirildiğini biliyoruz. Bu nedenle bu yılki kongrede Boravali'nin eşitlik konulu bildirisi, siyaset teorisinde, Türkiye'de olmayan eşitlik tartışmalarına bir zemin hazırlamak açısından çok önemliydi. Boravali bildirisinde adalet, eşitlik ve sorumluluk kavramlarını Rawls, Dworkin ve Amartya Sen çizgisi üzerinde inceledi. Ancak bu ilkenin siyasal sonuçları üzerinde durmadı. Yine de eşitlik meselesinin en çok neo-liberal kuramcılar tarafından ele alınması, konunun günümüzde egemen olan ekonomi politikalarıyla ilişkisindeki önemli rolünün ipuçlarını verir niteliktedir.

Toplumsal eşitsizliğin hızla arttığı ve giderek daha dramatik boyutlara ulaştığı bir dünyada, eşitlik ve eşitsizlikle ilgili çalışmaların önmüzdeki yıllarda artacağını tahmin etmek zor olmasa gerek. Çalışılması çok zor olan bir konu olmasına rağmen eşitlik konusuyla tekrar ilgilenmenin zamanı çoktan gelmiştir. 'Yokluk içindeki kişi çok şey isteme yetisini kaybetmiştir' diyen Amartya Sen'in uyarısı belki bu açıdan anlamlıdır ve eşitlik körü olan sistemleri, kör oldukları bir açıdan değerlendirmemiz gerekmektedir.

Bu oturumda ilgi çekici bir başka bildiri kuşkusuz Carl Schmitt'in siyaset anlayışını konu alan "Carl Schmitt'in Arayışı: Saf Haliyle Siyaset" başlıklı 1987'den itibaren yeniden gündeme giren Alman düşünür (aslında Schmitt ismini anarken beraberinde "Nazilerle flört eden adam" sıfatını da içimizden geçirmeden edemiyoruz), günümüzde özellikle liberal demokrasi teorisini eleştirmek için en sık başvurulan isimlerden biri haline geldi. 'Yirminci yüzyılın Hobbes'u' olarak da tanımlanabilecek düşünürün siyaset anlayışını, Cem Deveci'nin keyifli sunuşuyla izlemek güzeldi ama itiraf etmek gerekiyor ki, dinleyiciler için Schmitt'in argümanları Deveci'nin itirazlarından daha ikna edici oldu.

Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası oturumlarının ikincisinde, oturum başlığıyla aynı adı taşıyan derlemede¹ de yer alan iki ilginç bildiri sunuldu: Fatmagül Berktaş'ın "Cumhuriyet'e Devreden 'Cetrefil' Bir Düşünce Mirası: Feminizm" başlıklı bildiriyle Aykut Kansu'nun "20. Yüzyıl Başlarında Liberalizm Tartışmaları".

Fatmagül Berktaş, kadın hareketinin Batı merkezli modernist ve oryantalist bakışla ele alındığı çalışmalara karşı, Osmanlı'daki kadın hareketi dinamiğini doğru biçimde ele almayı sağlayacak kendi özgün teorik yaklaşımını kurmaya çalıştı. Ancak Berktaş'ın bildirisine, daha çok dil ve üsluba sinmiş bulunan modernist bir yaklaşım egemendi. Osmanlı döneminden itibaren Türkiye'de feminizmin biçimlenişi ve gelişimini, Batıdaki gelişimiyle paralellikler kurarak ve aralarındaki farkları vurgulayarak ele alan Berktaş, karşılaştırmalı bir bakışla konuyu ele almanın gerektiğine vurgu yaptı. Bu yaklaşımın, genellikle 'biz bize benzeriz' şeklinde özetlenebilecek, her şeyi kendine göre açıklamaya çalışan yaklaşımdan kurtulmayı sağlayabileceğini savunmasına karşın Berktaş'ın argümanı, 'biz bize benzeriz' yaklaşımından kurtulmaya çalıştıkça ironik biçimde 'biz onlara benzeyemedik' serzenişine kapı araladı. Türk tarih yazımındaki egemen anlayışa uygun olarak, Osmanlı/Türk erkeğinin modernleşme arzularının kadınların özgürlüğü fikrini içerdiğini, ancak diğer yandan bu arzunun 'gelenek' tarafından engellendiğini ileri süren Berktaş, bu ikircimli durumu bir tür şizofreni olarak tanımladı. Yani Türk modernleşmesinin taşıyıcısı olan erkek özne, istemeye istemeye kadınlara özgürlük bahsetmek zorunda kalmıştı. Berktaş'ın en önemli açmazı, zihniyet ve ötekilik gibi kavramsal araçları teorik kurgusunun eksenine yerleştirmesiydi. Hal böyle olunca, bildiri ikna edici olmaktan uzak ve eklektik kaldı.

Aykut Kansu, Türkiye'de liberal figürler arasında saydığı erkek edebiyatçılardan birisinin kadın hareketini nasıl şevkle savunduğunu belirttiği bildirisinde Berktaş'ın yaklaşımına karşı örtük bir itiraz geliştirdi. Kansu, oldukça kısırcı sunuşunda, Türkiye'de liberalleşmenin tarihine ışık tuttu ve bu bahsin en önemli figürü olarak bilinen Prens Sabahattin'in, kurduğu cemiyetin adı *-Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkezîyet Cemiyeti-* dışında

¹ Bu derleme, editörlüğünü Tanıl Bora ile Murat Gültekingil'in yaptığı *Modern Türkiye'de Siyase Düşünce* başlıklı dizinin ilk cildir. *Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyetin Bırakımı*, Alkan, M.Ö., (der.), İstanbul: İletişim.

liberalizmle bir ilgisinin olmadığını öne sürdü. Prens Sabahattin'in dünya görüşünün Fransa'da 1789 Devrimi öncesi siyasal ve toplumsal düzeni özleyen Edmond Demolins ve Henri de Tourville gibi aşırı muhafazakar Fransız soylularının fikirlerince biçimlendiğini savunan Kansu böylece Türkiye'de liberalizme ilişkin köken arayışı içerisinde olanlara daha esaslı kaynakları işaret etmiş oldu. Ona göre, -eğer gerekiyorsa- liberalizmi Prens Sabahattin'de değil özellikle 19. yüzyılın edebiyat çevrelerinde, -Servet-i Fünun, Edebiyat-ı Cedide, Halit Ziya Uşaklıgil v.b.- aramak gerekiyordu.

Siyasal Kavram ve Türk Modernitesi başlıklı oturumda Süleyman Seyfi Ögün, "Politik Akıl ve Sivil Akıllar Etkileşimi Bağlamında Türk Modernitesi" başlıklı bir bildiri sundu. Modern zamanların devlet/sivil toplum ayrımını çözümlemek için antik dünyaya bir yolculuk yapan Ögün, antikitenin modern insana özgü düalitelere sahip olmadığını belirtti. Devlet/sivil toplum ayrımını aşacak bir araç olarak Weberci çerçeveye işaret eden Ögün, Weber'in modern ile geleneksel arasındaki düalitelere karşı çıktığını, devleti ise kişisel etkinliklerin kendini ortaya koyuş şekli olarak algıladığını vurguladı. Buna bireysel ve günlük olanın, kültürel alanın ve karmaşık temsiliyet ilişkilerinin dahil olduğunu belirtti. Analizini bir örnekle somutlamak isteyen Ögün'e göre günümüzde onca tartışmaya rağmen devletin niye küçülemediği üzerine düşünmek istiyorsak, insanların günlük hayatta nelerden vazgeçebileceklerine, nelerden vazgeçemeyeceklerine bakmamız gerekirdi. Bu örnek bize devletin küçültülememesini, Ögün'ün bildirisinin başlığındaki sivil aklın da aslında böylesi bir devleti yeniden üretmesi ve aslında devlet aklını da içselleştirmesine bağladığını düşündürdü. Ancak bu noktada eksik kalan devlet/sivil toplum ayrımının tarihsel olarak nasıl kurulduğuydu. Bu ayrımın Ellen Meiksins Wood'un dediği gibi eğer kapitalist ilişkilerin ortaya çıkmasıyla kurulduğunu kabul edersek, tarih dışı bir biçimde el alınan sivil akıl ve politik akıl gibi kavramların çok da açıklayıcı olmadığı görülebilir. O zaman da neoliberalizmin en önemli isteklerinden biri olan devletin küçülmesinin aslında 80'lerde dönüşen sınıf ilişkilerinden kaynaklanan devlet/toplum ilişkisinin yeni biçiminin bir parçası olduğu anlaşılabilir. Ögün 'Weberci' diye adlandırdığı Poulantzas'ın çerçevesini kullansaydı görebileceği gibi, devlet sınıf çelişkilerinin alanıdır ve bu alanda belli sınıfların talepleri bölüşüm ilişkilerini kendileri için düzenleyebilen bir devletin bu işlevinin azalmasını istemeyeceklerdir. Ancak genel anlamda 'devletin küçülmesi' yine

Öğün'ün 'Weberci' diye nitelendirdiği Gramscici çerçeveden baksaydı göreceği gibi, bir hegemonya projesinin parçası olabilir. Önceki dönemde yaşanan tüm sıkıntılar irrasyonel bir biçimde her şeyi düzenleyen ve özgürlükler üzerinde denetim kuran bir devlete atfedildiği ölçüde bu devletin küçültülmesi tek çare olarak gösterilebilir. Weber'in siyasal analiz için önemli yanları ve katkıları, onun daha dikkatli okunmasının gerekliliği ayrıca tartışılabilir; ancak yöntemsel açıdan Öğün'un sunduğu çerçevenin Poulantzas ve Gramsci'nin tarihsel ve dinamik devlet/sınıf analizinin olanaklarını kesinlikle içermediğini söyleyebiliriz. 'Toplumun sınıflardan oluştuğunu söylemek için Marksist olmaya gerek yok' diyen Öğün'e karşı aslında tek başına sınıfların var olduğunu söylemenin de Marksist anlamda bir sınıf analizi yapmaya yeterli olmadığını; önemli olanın sınıfın tek başına varlığı değil onun nasıl kavrandığı olduğunu da hatırlatmak gerekiyor.

Tarihsel referanstan yoksun bir başka bildiri de Ali Yaşar Sarıbay'ın "Postmodern Kapitalizm, Oryantalizm ve Türk Modernitesi" başlıklı bildirisiydi. Sarıbay bildirisine Deleuze'ün kavramlarını kullansa da Deleuzecü olarak nitelendirilmek istemediğini söyleyerek başladı. Deleuze'ün çerçevesinden bakarak, günümüz kapitalizminin üretim değil ürün kapitalizmi olduğunu belirten Sarıbay, kapitalizmin bir yandan özgürleştirirken diğer yandan da tabii kılan şizofrenik bir yanı olduğunu söyledi. Batu-dışı toplumlar açısından bu içiçe çetrefil bir hal almıştı; çünkü globalleşme sürecinde bu toplumlar bir yandan evrenselleşip kabul görmek isterken, bir yandan da kendi kimliklerini kaybetmek korkusunu yaşıyorlardı. Birincisi şizofreni durumunu ikincisi ise paranoya durumunu ifade ediyordu. Türk modernliğinin içinde bulunduğumuz evresini bu çerçeveden anlayabileceğimizi söyleyen Sarıbay, Özal'ın hem geleneksel kültürel kodlara sahip çıkan hem de teknolojiyi savunan; torunuyla bilgisayar oynarken dindar da olabilen bir kişilik olmasını postmodern zamanların 'Hem o, hem de bu' olabilme durumuyla açıkladı. Sonuç olarak da içinde bulunduğumuz durumu 'paranoik şizoid' olarak tanımladı.

Sarıbay'ın Özal'ın aynı anda teknolojiye meraklı ve dindar olabilmesini şizoid bir durum olarak tarif etmesi aslında postmodern teorisinin tarihselliği dışlayan açmazlarından birine işaret ediyordu. Aslında dindarlık ve teknoloji merakının biraradalığı -İngiltere gibi örneklerde de kolayca görebileceğimiz- yeni sağ projesi etrafında farklı çıkar ve söylemlerin biraraya getirilmesiyle

açıklanabilir bir şeydi. Ayrıca bu günümüze özgü bir şey de değildi. 1950’lerde Demokrat Parti de bu sefer Amerikan hayranlığıyla millet iradesi vurgusunu birarada kullanarak kendi siyasal projesi etrafına farklı sınıfların çıkarlarını eklemeye çalışmıştı. Bir diğer deyişle değişen tarihsel koşullara uygun olarak, farklı söylemlerin birbiriyle çelişen öğeleri içeren projeler üretmesi, sosyal bilimlerin bize sunduğu araçlarla anlaşılacak bir şeydi; sizofrenik ve paranoik ruh halleriyle değil.

Son yıllarda belli kavramsal çerçevelerin ampirik alandaki herhangi bir olguya kaygısızca uygulanışıyla yapılan çalışmaların zayıflığı Sarıbay’ın bildirisinde de ortaya çıktı. Gerçekten de soyutlama düzeyi ve analitik tutarlılık hiç gözetilmeden yapılan ve ikna edici olmayan bu çalışma biçimleri anlamaya çalıştıkları problemi açıklamada yetersiz kalıyor.

Türkiye Tarihi ve Siyaseti

Türkiye tarihi ve siyasetine dair oturumlar kongrenin en ilgi çeken oturumları oldular. Özellikle Türkiye İşçi Partisi üzerine düzenlenen üç ayrı oturum, sadece akademik düzeyde çalışmalar sunmakla kalmadı; bugün sol üzerine düşünenlere de tarihsel süreçten çıkarılabilecek ipuçları verdi. Bu oturumlardan ilkinde söz alan Sonya Kutlar, “TİP ve Türkiye’de İşçi Hareketi” başlıklı bildirisinde TİP’in işçi hareketleri ile olan bağı üzerinde durdu ve özellikle DİSK’in kuruluşuna kadar olan süreçte gerçekleşen işçi eylemleri ve grevlere (Kavel Kablo, Kozlu, Şişe-Cam gibi) partinin aktif destek verdiğini belirtti. Bu dönemde Türk-İş’in TİP’e karşı bir tutum aldığını ve çoğunlukla partiyi hedef gösterdiğini anlatan Kutlar’ın TİP-DİSK ilişkisi hakkındaki en önemli saptaması ise partinin sendikayı değil, sendikacıların partiyi kendi uzantıları olarak gördükleri biçimindeydi. Kutlar’a göre TİP ile DİSK arasında organik bir bağ olduğunu söylemek zordu.

İkinci Konuşmacı Özgür Gökmen, “Türkiye İşçi Partisi Birinci Büyük Kongresi’nde 53. Madde Sorunu” başlıklı bildirisinin önemli bir bölümünde, tarih çalışmalarında birinci el kaynak kullanmanın önemi üzerinde durdu. İkincil kaynak kullanma nedeniyle yıllardır tekrarlanan yanlışlardan örnekler verdi. TİP’in tüzüğünde yer alan ve parti organlarına seçileceklerin yarısının

işçi olmasını öngören ve belki de bütün TİP tarihi boyunca üzerinde en çok konuşulan 53. maddeyle ilgili tartışmaları özetledi.

Sertaç Serdar'ın "Türkiye İşçi Partili Bir Köy: Müşküle" başlıklı bildirisi, 1960'lı yıllarda yapılan seçimlerde büyük bir çoğunlukla hep TİP'e oy vermiş olan İznik'in Müşküle Köyü üzerine yaptığı çalışmanın bir özeti niteliğindeydi. Bir köylünün Bursa Cezaevinde Nazım Hikmet'le beraber yatması ve ondan etkilenerek köyüne 'bambaska bir insan' olarak dönmesiyle başlayan Müşküle Köyünün hikayesi, köylülerin hızla politikleşmesi ve TİP'le ilişkiye geçmesiyle devam etmişti. Serdar, araştırmasının sonucunda köylülerin aslında sosyalist bilince sahip olmadıklarını, TİP'li olmalarının gerisinde daha çok Nazım Hikmet üzerinden sosyalizmle tanışmış olmalarının çekiciliğinin yattığını ileri sürdü ki bildirinin zayıf noktası tam da burada açığa çıkıyordu. Çünkü Serdar'ın sosyalist bilinç adına köylülerde aradığı şey sosyalist/Marksist teori idi. Oysa o dönemde eşitlik, özgürlük, adalet gibi saiklerle düzeni değiştirme çabasına girişmiş olan köylülerin- ki sadece TİP'i oy vererek desteklemekle kalmamışlar, partinin bölgede örgütlenmesinde de aktif görev almışlardı- Marksist teoriye yakın olmamaları onların sosyalist sayılmasına engel kabul edilemezdi.

TİP ve Sosyalizm Tartışmaları oturumlarının ikincisiyse partinin eski üyelerinin katılımıyla gerçekleşti. Oturum başkanı Aren açış konuşmasında kısaca TİP-TKP ilişkileri üzerinde durdu ve özellikle TİP'in kuruluşunda TKP etkisinin olmadığını vurguladı.

İlk sözü alan Halit Çelenk de, "TİP Üzerine Anılar" başlıklı bildirisinde TİP'in bizzat işçiler tarafından kurulmuş olmasının önemini vurguladı ve uzun sayılabilecek konuşmasında TİP'i örgütlemek üzere Anadolu'nun dört bir yanına yaptığı gezilere dair anılarını dinleyicilerle paylaştı.

1960'larda TİP'in Zonguldak İl Başkanlığını yürütmüş olan Ahmet Hamdi Dinler ikinci konuşmacıydı. Dinler, "1961-1971 Türkiye İşçi Partisi" başlıklı bildirisinde TİP'i sendikacılar, Türk-Kürt aydınlar ve zanaatkarlar olmak üzere başlıca üç grubun kurduğunu söyledi. Zanaatkar/küçük esnaf grubu partide %52'lik bir çoğunluğa sahipti ve özellikle de berber ve terziler başı çekiyorlardı. Türkiye sosyalist hareketinin bir bütün olarak Kemalizmden bir türlü kopamadığı saptamasını yapan Dinler, TİP'in de aynı sorunla malul olduğunu belirtti. Konuşmacının vurguladığı bir diğer önemli nokta partinin

sendikalarla kurduğu ilişki biçimiydi. Dinler, TİP'in sendikaları değil, sendikaların partiyi kullandığını; TİP'in sendikal mücadeleye ilişkin en önemli politikasının işçileri Türk-İş'ten DİSK'e geçirmekten ibaret olduğunu ileri sürdü. Mehmet Ali Aybar'ın özellikle özgürlük sorununa ilişkin yaklaşımıyla post-Marksistlerin Türkiye'deki piri sayılması gerektiğini ve 'Kanlı Pazar'a yol açan anti-emperyalist gösteriyi aslında Dev-Genç'in değil TİP'in örgütlediğini savlaması Dinler'in tebliğinde olumlu/olumsuz en çok tepki alan bölümler oldu. (Oturumun tartışma bölümünde salonda bulunanlar arasından özellikle 'Kanlı Pazar'a yol açan gösteride TİP'in katkısının ya hiç olmadığını ya da çok az olduğunu, gösteriyi ağırlıklı olarak Dev-Genç'in örgütlediğini belirten konuşmalar yapıldı). Dinler, TİP'in Kürt sorununda da doğru bir tutum aldığını ve sorunun salt bir bölgesel kalkınma sorunu olmadığını ilk söyleyen örgüt olduğunu belirtti.

Cem Eroğul oldukça analitik ve sunum tekniği açısından etkili ama içerdiği kimi tezleri son derece tartışmalı konuşmasında TİP'in sorunlarını altı başlık altında inceledi. "1960'larda TİP ve Sosyalizm" başlıklı konuşmasında Eroğul'un TİP'in yaşadığı sorunları üzerinden formüle ettiği bu başlıkları şu şekilde özetleyebiliriz. Birinci sorun; TİP'in Marksizmi kendisine, kendi içine kabul ettirmesiydi. Türkiye'de Marksizm sosyolojik olarak TİP'le ortaya çıkmıştı ama TİP içinde kimse Marksizmi bilmiyordu. İkinci sorun; Marksizmi topluma kabul ettirmektir. Bu çok devasa bir sorundu ama TİP kapıyı aralamayı başarmıştı. Eroğul burada Aziz Nesin'in bir sözüne gönderme yapıyordu: "Aralanmış kapıyı omuzlamak kolaydır." Üçüncü sorun; TİP'in kendisini işçi sınıfına kabul ettirmesiydi. TİP'li sendikacılar işçileri partiyle tanıştırmakta genelde gönülsüz davranmışlardı. Dördüncü sorun; TİP'in kendisini sol kamuoyuna kabul ettirmesiydi. İttihat ve Terakki geleneğinin güçlü olduğu, YÖN Hareketinin TİP'ten önce yola koyulduğu bir ortamda bu da zor bir meseleydi. Eroğul'a göre, MDD çizgisi ve Gençlik hareketi sosyalist hareketin önündeki en büyük engel olmuştu; vur-kır devrimciliği yapmışlardı ve TİP'in meşruiyetçi çizgisini gölgelemişlerdi. Bu bağlamda Eroğul'un "68'lilerin bugünövünebileceği hiçbir şey yoktur" sözü tahmin edilebileceği gibi salondan büyük tepki aldı. Özellikle eskinin MDD ve Dev-Gençlileri ile bugünkü 68'liler Birliği Vakfı yönetici/üyesi tartışma bölümünde Eroğul'un sözlerine şiddetle karşı çıktılar ve epey heyecanlı bir tartışma yaşandı. Ancak tartışmacıların bu heyecanı, mücadelenin

devamından yana olduklarını ve o sıcaklığı hala hissettiklerini göstermesi bakımından önemli olsa da, öne sürdükleri argümanların çoğunluğunun günümüzde geçerliliğini yitirmiş olması, geçmişin hatalarından hiç ders alınmadığını gösteriyordu ve bu bakımından da umut kırıcıydı. Ne TİP adına konuşanlar o dönemde yükselen mücadelenin ihtiyaçlarına neden cevap veremediklerine ve gençlik hareketlerini neden kapsayamadıklarına dair bir hesaplaşma içerisine girmişlerdi; ne de MDD veya 68'liler adına söz alanlar kalıcı ve sürekli bir mücadele çizgisi oluşturamamalarının nedenleri üzerinde kafa yormuşlardı.

TİP açısından beşinci sorun; TİP'in kendisini sosyalist çizgide tutma sorunuydu. Parti Genel Başkanı Aybar bu konuda önemli bir engeldi; 68'e kadar Marksist bir özgürlük çizgisini benimsemiş; ama 68'den sonra 'özgürlükçü Marksist' olmuştu. Eroğul'a göre Aybar'da bir devlet kuramı da yoktu, her türlü kötülüğün kaynağında devleti görmekteydi ki bu Marksist değil olsa olsa liberal bir tutum olarak görülebilirdi. 1968'deki Çekoslovakya işgali Aybar için psikolojik bir dönüm noktası olmuştu ve işi parti içinde Marksizmi yasaklamaya kadar vardırmıştı. Ayrıca TİP, Kürt meselesinde Marksizm dışına çıkmıştı. Sınıfsal değil, etnik kökenli bir faşizm tanımlaması yapması da hatalıydı. TİP'in karşısına çıkan altıncı sorun; faşizmin önünü kesme göreviydi. Parti faşizmin gelişini görmüş, ama gerekli önlemleri alamamıştı; mallarını ve örgütünü koruyamamıştı. Eroğul, Mehmet Ali Aybar ve MDD'cilerin gerekli önlemlerin alınmasını engelleyen en önemli faktörler olduğunu belirterek konuşmasına son verdi.

Bu oturumun son konuşmacısı Tunç Tayanç "TBMM'de Bir İlk: Türkiye İşçi Partisi" başlıklı konuşmasında TİP'in meşruiyet sorununu ele aldı ve partinin meşruiyetini topluma kabul ettirebilmek için giriştiği çabalar üzerinde durdu. Tayanç'a göre TİP meşruiyet çizgisini daima çok önemsemiş ve bu konuda çok özenli davranmıştı. Bu özen başlıca üç noktada kendini gösteriyordu. Birincisi, Parti sürekli olarak, SSCB'den yardım almadığını vurgulamış; bu yöndeki tüm iddiaları şiddetle reddetmişti. İkincisi parti, parlamenter düzenin kurallarına uyacağını ısrarla tekrarlamıştı. Diğer partilerin tüzüğünde yer almayan, seçimle gelip seçimle gidileceği ibaresi TİP'in tüzüğünde yazılıydı. Üçüncüsü TİP, TKP'nin yandaşı/devamı olmadığını sürekli kanıtlamak zorunda kalmıştı. Örneğin, parti senatörü Niyazi Ağırnaslı bir gezi sırasında Macaristan'da eski arkadaşı Zeki

Başumar'la görüştüğü için istifa etmiş/ertirilmişti. Tayanç, parti yönetiminin bu görüşmenin, TİP ile TKP arasındaki ilişkinin kanıtı olarak gösterilmesinden ve bunun da partiyi kapatmak için bahane olarak kullanılmasından çekindiğini belirtti.

TİP oturumlarının üçüncüsüyse hem genel olarak TİP'i değerlendiren; hem de TİP'i Kemalizm, 68 hareketi gibi başlıklarla beraber tartışan bildirilerden oluşuyordu. Ergun Aydınoglu, "Türkiye'de Siyasal İşçi Hareketinin Olusumunda Kaçırılan Tarihsel Bir Fırsat: Türk Solu (1960-1971)" başlıklı bildirisinde 1960-71 döneminin Türk Solu açısından kaçırılmış büyük bir fırsat olduğunu söyledi. Bu dönemde aslında işçi sınıfı ile sıkı bağlar kurularak ciddi bir atılım yapmak mümkündü. Ama sol, bazı nesnel kısıtlar, daha çok da öznel hataları ve yetersizlikleri nedeniyle bu fırsatı kullanamamıştı. TİP bu açıdan özgün bir deneyimdi, işçilerle aydınlar arasında bir bağ kurmayı başarmıştı; ama mücadelenin gelişen ihtiyaçlarına uyum gösteremeyip erkenden tıkanmıştı. Aydınoglu'na göre, 1966 Malatya Kongresi TİP için düşüşün başlangıcıydı. MDD ise, Marksist öğretiyeye daha yakındı; MDD'ciler Marksizmi öğrenip öğretmişler, ama buna rağmen bir örgüt ve sınıf perspektifi geliştirememişlerdi. Üstelik TİP'in güç yitirmesinde de önemli bir rol oynamışlardı.

Erkan Doğan, "1960'larda Solun Farklı İktidar Stratejileri" adlı bildirisinde TİP, YÖN hareketi ve MDD akımını iktidar stratejileri açısından karşılaştırdı. TİP'in parlamentarist eğilimine karşılık, YÖN'ün zinde güçlere dayanarak "ilerici darbe" yoluyla, MDD'nin ise silahlı gerilla mücadelesiyle iktidar arayışı içine girdiğini belirtti. Doğan'a göre TİP, Kemalizm, Marksizm ve Batı sosyal demokrasisinin bir bileşimiydi; reformizm ile Leninizm arasında bir yerde duruyordu.

"TİP ve Kemalizm" başlıklı sunuşunda ise Atakan Hatipoğlu, kendi deyimiyle, Türkiye'de sosyalist hareket ve Kemalizm arasındaki 'kader birliği'ni incelemeye çalıştı. Atakan'a göre 20. yüzyılda bilimsel sosyalizmi Ekim Devrimi, ulusal kurtuluş hareketlerini ise Türkiye Kurtuluş Savaşı ateşlemişti ve bu eşzamanlılıktan doğan kader birliği sonraki dönemlerde de sürmüştü. Hatipoğlu, sol Kemalist bir bakış açısından yaptığı değerlendirmede, sosyalist hareket ile Kemalizm arasındaki pratik/politik

kimi ortak noktaları ön plana çıkarmayı yeğledi, aradaki kan uyuşmazlığını ise görmezden geldi.

Oturumun son bildiresi “TİP ve 68 Dalgası”, Cüneyt Akalın’a aitti. Akalın, 60’ların ikinci yarısındaki TİP-MDD tartışmaları üzerinde durdu. O dönemde MDD’nin haklı olduğunu savunan Akalın’a göre dünyada gelişen olaylar bunu doğrulamıştı: Küba, Vietnam, Çin, Filistin mücadeleleri Türk Solu üzerinde büyük bir etkiye sahipti ve bu mücadelelerden gereken dersleri TİP değil MDD’ciler çıkarıyordu. Bir önceki TİP oturumunda konuşan ve MDD’yi ağır bir dille eleştiren Cem Eroğul’a yanıt niteliği de taşıyan bildirisinin sonunda Akalın, 68’liler Birliği Vakfı adına bu tartışmadan çıkardıkları sonuçları sundu. Buna göre öncelikle 1968’de anti-emperyalist dalga her şeyi silip süpürmüştü; TİP bunu anlayamamıştı. İkinci olarak TİP, gençlik hareketini anlayamamış; onu dizginlemeye çalışmıştı. Üçüncü olarak, Mehmet Ali Aybar, bütün anti-emperyalist eylemlerde bir simgeydi ve Çekoslovakya olayları Aybar’ı haklı çıkarmıştı. Son olarak da TİP reformcu, meşruiyerci bir partiydi ve bütün bunları partinin içinde tartışmak parti yıkıcılığı olarak değerlendiriliyordu.

Tahmin edileceği gibi Akalın’ın bu bildisi de yoğun tartışmalara neden oldu. Özellikle eski TİP’liler ileri sürülen görüşleri eleştirdiler. Ama daha önce de belirttiğimiz gibi bu tartışmalar 30 yıl sonrasının soğukkanlılığını değil, hala yaşadığı dönemin heyecanını taşıyordu. Bu heyecana ortak olmak ne kadar güzel olsa da, geçmişten gerekli derslerin alınmadığını görmek ve solun günümüzde içinde bulunduğu durumda bunun da etkisinin olduğunu düşünmek bir o kadar üzücüydü.

Türkiye tarihine yönelik bir başka oturum ise *1961 Anayasası Öncesi ve Sonrasında Türkiye’de Sendikalar Yaşamı* üzerine olan oturumdur. Oturumda Serkan Odaman’ın “1961 Anayasası ve Çalışma Hayatındaki Dönüşüm” başlıklı, Selmin Kaşka’nın da “Hukuk-Toplum İlişkisi Açısından Bir Sendika Yasasının Yapım Süreci” başlıklı bildirileri özel olarak çalışma hayatına dair kanun ve düzenlemeleri ele alıyordu. Odaman 1961 sonrası sendika ve toplu sözleşmeye dair kanunların yanı sıra dönemin işçi konfederasyonlarına yönelik eleştirel bir değerlendirme sundu ve siyasi çıkarımlarda bulundu. Kaşka ise 1983 yılında Milli Güvenlik Konseyi tarafından getirilen 2821 sayılı Sendikalar Yasasında değişiklikler yapan 1995 tarihli 4101 sayılı yasanın

sosyojik acidan bir çözümlemesini sunmaya çalıştı. Oturumda Mustafa Sener'in "Sermaye Birikim Süreçleri ve Sınıf Mücadeleri Bağlamında 27 Mayıs" başlıklı bildirisiyse başka oturumlarda da konu edilen 27 Mayıs'a dair farklı ve doyurucu bir perspektif sundu. Genelde 27 Mayıs'ı anti-demokratik DP'ye karşı ya da asker-sivil bürokrasinin büyük toprak sahipleri ve burjuvazi ittifakına karşı yapılan bir darbe olarak gören anlayışların dışında bir perspektif sunan Şener, Türkiye'de kapitalizmin yapısına ve dönüşümüne bakmanın gerekli olduğunu gösterdi. 1950'lerin sonunda Türkiye'de yaşanan krize ve uluslararası işbölümünün değişen yapısına işaret eden Şener'e göre 27 Mayıs'ı ithal ikameciliğe geçişin hukuksal ve siyasal koşullarının hazırlayıcısı olarak kavramak daha doğrudu. Şener, verilen son derece kısıtlı sürede, teorik çerçevesini tarihsel bulgularla destekleyerek ikna edici ve bütünsel bir perspektifin ipuçlarını verdi. Bildiri, başlıkta olduğu gibi hem sermaye birikimi hem de sınıf mücadeleleri açısından konuyu tüm karmaşıklığıyla ve bütünsel bir şekilde tartışmak için daha geniş bir zaman olması gerektiğini bize hissettirdi. Bildirinin yönetsel açıdan güçlü yanı orduyu ve darbeleri toplumsal ilişkilerden ayrıksı bir aktör olarak ele alan ve akademinin belli kesimlerince kabul gören anlayışın eleştirisini yapabilmemizin önünü açmasıydı.

Türkiye tarihinden güncel siyaete geçtiğimizde en yoğun dinleyici çeken oturum *Türkiye'de Siyasetin Açmazları* oturumu oldu. Simten Coşar ve Aylin Özman'ın birlikte sunduğu "Türk Demokrasisinin Açmazları: Sağ ve Sol Tükenmişlik Üzerine Bir Deneme" başlıklı bildiri, özellikle son 20 yılda ANAP, CHP, LDP ve ÖDP üzerinden yapılan karşılaştırmalı bir analiz çerçevesinde, genelde demokrasi modelleri, özelde de bu partilerin demokrasi anlayışlarını tartıştı. Bildirinin en önemli yanı liberal demokrasiyi mutlak, sorunsuz ve en iyi olarak ele almanın yanlışlığına dikkat çekmesiydi. Coşar ve Özman'a göre bireyi özel alana hapseden cumhuriyetçi demokrasi, farklılıkları topluluk içinde eriten uzlaşmacı liberal demokrasi ve çatışmaları kamu yararına çözen sosyalist demokrasi anlayışlarındaki ortak sorun, demokrasiyi teknik bir sorunmuş gibi görüp çatışma kavramına yapıcı değil araçsallaştırıcı olarak bakmasıydı. Toplumdaki eşitsiz güç ilişkileri düşünüldüğünde tüm çatışmaların aynı düzeyde görülüp görülemeyeceği sorusu ise cevapsız kaldı.

Fuat Keyman'ın "Globalleşme, Siyaset ve Türk Kapitalizminin Kültürel Ekonomisi" başlıklı bildirisine günümüzde yaşanan krizin yanlış tanımlandığını; bunun salt bir siyasi ya da iktisadi kriz değil modernitenin krizi olduğunu ileri sürdü. Bu kriz; insan hakları, vatandaşlık, meşruiyet ve yönetim alanlarında kendini gösteriyordu. Buradan hareketle üretim alanına odaklanan ve Türkiye'de farklı moderniteler yaşandığını belirten Keyman üretim alanındaki bu farklılıkları şöyle sıraladı: Sadece denetleyici bir devlet isteyen, çoğulculuk ve hukuk devleti ilkesinden yola çıkan TÜSİAD, toplulukçu bir anlayışla hareket eden ve islami öğeler taşıyan MÜSİAD ve kalkınmacı devlet anlayışını benimseyen, olanak yaratıldığı ölçüde kendi işlerini kendileri yapmak isteyen, farklı bölgelerde(Çorum gibi) yoğunlaşmış girişimciler. Bu farklılıkları anlamak için Keyman'a göre farklı moderniteleri 'anlama' çabasına girmemiz gerekiyordu.

Bildiride izlenen, 'anlama'ya yönelik bu yöntem, sermayelerin hem mekansal hem de toplumsal olarak farklılaşmasının altında yatan nedenlerini kavramaktan çok uzaktı. MÜSİAD hangi toplumsal ihtiyaçtan dolayı TÜSİAD'ın dışında ve farklı kültürel kalıpların eşliğinde ortaya çıkmıştı? Bu kuruluşların değişimini nasıl kavramalıydık? Örneğin MÜSİAD'a üye olan bazı firmaların bir süredir Avrupa Birliğine destek vermesi ve belli konularda TÜSİAD'inkine benzer bir yaklaşımı sahiplenmesi nasıl anlaşılabilirdi? MÜSİAD'ın islami logo kullanımını yasaklaması nereden kaynaklanıyordu? Kuşkusuz sermayelerarası çelişkilerin değişen biçimi, islami sermaye içinde belli kesimlerin niteliksel değişimi, devletin rolü gibi daha geniş bir bağlamda toplumsal ilişkilere bakmak yerine, söylemler üzerinden 'anlama'ya çalışmak bu soruları dışarıda bırakıyordu. Üstelik Keyman'ın kendisinin önerdiği, tarihsel süreçte, çok boyutlu ve dinamik bir analiz sözünü de yerine getirmeyi başaramıyordu.

Küreselleşme

Kongre'de ağırlıklı olarak kullanılan kavramlardan biri küreselleşmeydi. Son derece problemlili bir kavram olan küreselleşmenin kongredeki tartışma ekseninin emek süreçleri, yeni yönetim biçimleri ve göç gibi ayağı yere basan ve somut toplumsal gerçekliklere denk düşen kavramlar olması anlamlıydı. Gerçekten de bu, küreselleşmenin sürekli sözedilen konuların dışında

tartışılabilmesi olanağını sundu. Böylelikle küreselleşme denilen olgunun hangi tarihsel süreçlerle ilişkili olduğuna; emek-sermaye ilişkilerinin bu çerçevede nasıl yeniden düzenlendiğine, devlet ve uluslararası şirketlerin yeniden biçimlenen rollerine dair ipuçları edinme şansımız oldu.

Küreselleşme ve Emek Süreçleri: Türkiye Deneyimi başlıklı oturumda, “İşçi Sınıfında Merkez ve Çevre: OstİM Sanayi İşçileri” başlıklı ilk bildiri Arif Geniş’e aitti. Ankara’da OSTİM sanayi işçileri üzerinde yapılmış bir alan araştırmasının bulgularına dayanan bildiri, söz konusu işçiler arasındaki ayrışma eksenlerini tartıştı. Merkez-çevre kategorilerinin yanı sıra cinsiyet, ırk ve etnisiteye dayalı bölünmeler olarak ortaya konan bu ayrışma eksenlerinin işçiler arasında ne ölçüde etkili olduğu sorusu etrafında sürdürülen tartışmanın vardığı sonuç; bu tür ayrışma örüntülerinin kentsel yaşamın barındırdığı çeşitli kültürel ve mekansal farklılaşma dinamikleriyle içiçe geçerek sınıf içi ayrışmalara daha kalıcı bir nitelik kazandırdığıydı.

Bu oturumun bir diğer konuşmacısı Metin Özüğurlu ise Anadolu’da proleterleşme süreçleri ve işçi sınıfı oluşumunu konu alan bir bildiri sundu. “Anadolu’da Proleterleşme ve İşçi Sınıfının Oluşumu: Denizli Örneği” başlıklı bildirisinde Özüğurlu, Denizli’nin Babadağ ve Buldan kasabalarında gerçekleştirdiği bir alan araştırmasının bulguları ışığında proleterlerin ve kapitalist girişimcilerin oluşumundaki zanaat kökenini ortay koyarken, bir yandan da Denizli’de yaşayan işçilerin bir sınıf olarak oluşma dinamikleri üzerine önemli bilgiler sundu.

“Emek Süreci Teorisi ve Türkiye’de Emek Süreci Çalışmaları” başlığını taşıyan son bildiriye Gamze Yücesan Özdemir sundu. Özdemir, bildirisinde son yıllarda emek süreçleri çalışmalarında egemen olan yaklaşımın işyeri gerçekliklerini ve emek sürecindeki değişiklikleri anlamak açısından yetersiz olduğunu; söz konusu yaklaşımların Marksist emek süreci teorisini açıklama gücünü yakalayamayacağını vurguladı. Özdemir bildirisini, Türkiye’de gerçekleştirilen emek süreci çalışmaları üzerine bir değerlendirmeye bitirdi.

Kongre katılımcılarının yoğun ilgi gösterdiği bu oturumda sunulan bildirileri özgün kılan, yoğun bir emeği içeren ampirik araştırmaların ürünü olmasıydı. Ama oturumun en önemli yanı, Türkiye’deki emekçi sınıfların durumuna dair bir literatürün gelişmesine katkı sağlayıcı bir işlev görmesi oldu.

Küreselleşme tartışmalarının merkezindeki kavramlardan biri olan yönetim de kongredeki oturumlardan birinin başlığıydı. Neoliberalizmin en önemli hedeflerinden biri olan devlet yönetimine, daha demokratik olduğu gerekçesiyle alternatif olarak sunulan 'yönetişim' sivil toplum kuruluşlarını, yerli ve yabancı sermaye gruplarını ve devlet yöneticilerini biraraya getiren bir yönetim biçimine işaret ediyor. *Küreselleşme ve Yönetişim* başlıklı oturumda yönetim kavramı ayrı bir şekilde ele alınmasa da, sunulan bildirilerde yönetişimin kapsamı hedeflenen gruplardan bazıları ele alındı. Ahmet Alpay Dikmen, "Türkiye'de Küresel Elit ve Küresel Yönetim" başlıklı bildirisinde 80'li yıllarda dünya ölçeğindeki yeni işbölümünün yeni bir hiyerarşiye yol açtığını söyledi. Küresel yönetimi oluşturan gruplar; çok uluslu şirketler ve Türkiye'deki uzantıları, uluslararası finans kurumları (IMF gibi) ve onların yerel işbirlikçileri olan bürokratlar, devletlere yasal düzenlemeler dayatan G7 ülkeleri ve *American Heritage Society* gibi enformel kanallardan neoliberal söylemin dünyada yerleşmesini sağlayan kurumlardı. Üçüncü Dünya ülkelerinin gittikçe daha fazla IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların direktiflerine açık hale geldiğini belirten Dikmen, bu sürecin taşıyıcılarının üçüncü dünyadaki aydın, sermayedar ve bürokratlar olduğunu ileri sürdü. Küresel elit diye adlandırabileceğimiz bu grubu yurtdışı eğitim olanaklarından yararlanan, kendi ülke çıkarlarıyla merkez ülkelerinki arasında bir fark görmeyen, yüzü temelde ABD'ye dönük kimseler olarak tanımlayan Dikmen, ilginç ampirik verilerle kendi yaklaşımını destekledi. Çokuluslu şirketlerin Türkiye gibi ülkelerin üretim olanaklarını ve seçeneklerini belirlediği bir dönemde üretimin yapıldığı fabrikaların yönetici kadrolarının bile değiştiğini; eski bürokrat tipinin de ortadan kaybolduğunu belirten Dikmen, ilginç bir biçimde bugünkü küresel elitin hazırlayıcısının post-kolonyal dönemdeki, sömürge olmaktan kurtulmuş, ama yüzüne de beyaz bir maske geçirmek isteyen siyah adam olduğunu öne sürdü.

Bildiriye asıl güçlü kılan yan, Gramsci'nin ulusal düzeyde tanımladığı hegemonya kavramını uluslararası alana taşıyan neo-gramscici yaklaşımı kullanarak kendine bir teorik çerçeve kurmasıydı. Dikmen'e göre hegemonya, bir ülkenin üretim olanaklarının yasal çerçevesinin ulusötesi yapılara organik olarak eklenmesiydi. Burada kritik olan, bunun zor yoluyla değil, bir rıza ilişkisiyle gerçekleşiyor olmasıydı. Tarihsel blok ise farklılıkları içinde barındıran, ancak yine de belli bir bütünlüğe sahip ve ikna

edici söylemi küresel düzeyde kurabiliyordu. Bildirinin zayıf noktasıysa teorik çerçeveye somut alan arasındaki bağı yeterince kuramamış olmasıydı. Belki de temel sorun; uluslararası sermayeyle gittikçe daha fazla eklemlenen üçüncü dünya ülkelerinde devletin de rolünün uluslararasılaştığı, sınıf içi ve sınıflararası çelişkilerin de yoğunlaştığı ve yeniden şekillendiği bir dönemde ‘elit’ kavramının neo-gramscici bir açıdan da olsa tek başına açıklayıcı ve yeterli olamamasıydı. Türkiye’de küreselleşme ve neoliberal politikaların propogandasını yapan köşe yazarlarının, akademisyenlerin, bürokratların ve iyi eğitilmiş işadamlarının nasıl bir kültür ve yaşam tarzı dayattığı üzerine düşünmek ve bunları tek başına ayrı bir varlık olarak ele almayı küresel bir çerçevede ele almak kuşkusuz önemliydi. Ancak buna ek olarak bu yaşam tarzlarının global düzeyde tanımlanan çıkarlar çerçevesinde hangi sınıfsal ilişkilere ve devlet alanında ne gibi dönüşümlere denk düştüğü sorusuna dair daha doyurucu cevaplar geliştirmek gerekiyordu.

Cengiz Ekiz ise “Küresel Üretim ve Dünya İşbölümünde Çokuluslu Şirketlerin Değişen Yatırım Tercihleri” başlıklı bildirisinde Gereffi’nin meta zinciri yaklaşımını kullandı. Bu yaklaşım aracılığıyla uluslararası şirketlerin yatırım tercihlerindeki eğilimleri çözümlenmeye çalışan Ekiz’in bildirisinin çarpıcı yanı, ampirik bulgularından çok ulaştığı sonuçtu. Dünya işbölümündeki değişim, dünya çapında üretici ve satıcı olarak firmaların ayrışması, merkez ve çevre ülkeler arası ilişkilerin düzenlenişi, bölgeselleşme eğilimleri gibi örnekler aslında küreselleşmenin çokuluslu şirketlerin hareket alanlarını genişletmeye yönelik olduğunu gösteriyordu. Ama bu da sömürünün ardındaki asıl nedeni değiştirmiyordu.

Küreselleşme kavramının ilişkilendirildiği bir başka alan uluslararası göç hareketleriydi. Nermin Abadan Unat’ın rahatsızlığı nedeniyle katılamadığı *Küreselleşme ve Göç* oturumunda Asuman Suner’in “Bir Bağlantı Koparma Aracı Olarak Türkiye’de Cep Telefonu: Kriz, Göç ve Aidiyet” , Serhat Kaymas’ın “Küreselleşme ve Etnik Göç: Küreselleşme Sürecinde Çok Ulusluluk, Çok Kültürlülük ve Diasporada Oluşan Kimlikler Üzerine Bir Tartışma” başlıklı bildirilerini dinledik. İsmi bile insanı derin düşüncülere daldıran bir konuyu ele alan Kaymas, sunuşunun uzunca bir bölümünü küreselleşmenin ne olduğuna ayırdığı için, bildiri başlığında adı geçen ‘tartışma’yı pek yürütemedi. Ancak Kaymas’ın temel sorunu; neoliberal politikaların yıkıcı sonuçlarının ortaya çıkması, ekonomik krizler,

küreselleşme karşıtı hareketlerin güçlü çıkışı ve 11 Eylül saldırısı gibi faktörlerin biraraya gelişiyse inandırıcılığını büyük ölçüde yitiren küreselleşmeci yaklaşımın bildirisine hakim olmasıydı. Bunun sonucu olarak da uluslararası göç hareketleriyle ortaya çıkan yeni çelişki ve gerilimleri açıklarken, çokkültürlülük, diasporalaşma gibi burjuva düşüncesinin ürettiği muğlak ve kırılğan kavramları kullandı. Kaymas'ın bildirisinde bazı totolojik ifadelere yer vermesi ve yakın gibi gözükse de farklı anlamlara sahip kavramların birbirinin yerine kullanması, konusuna çok da hakim olmadığı izlenimin uyandırdı. Örneğin birinci, ikinci ve üçüncü küreselleşme dönemi diye üç dönemden bahsedip bu dönemleri sırasıyla sömürgecilik, emperyalizm ve 'küreselleşme' dönemi diye adlandırması; ya da hiçbir şekilde tanımlamadan etnik göç, uluslararası göç ve politik göç kavramlarını birbirinin yerine kullanması böylesi hatalar arasında gösterilebilir.

Asuman Suner'in bildirisine ise göç konusunu oldukça ilginç bir bağlamda ele aldı. Türkiye'de cep telefonu kullanımı konusunda TÜBİTAK-BİLTEN tarafından 2000 yılında yapılan bir araştırmanın bulgularından yararlanılarak hazırlanan bildiri, Türkiye'nin teknolojik gelişime ve araçlara bakışını, Batı ve Doğu ülkeleri arasında bir karşılaştırma üzerinden tartışmaya çalıştı. Cep telefonunun insanlararası ilişkileri nasıl etkilediği konusuna odaklanan Suner, cep telefonunun bir yandan alternatif aidiyet biçimlerinin aracı olurken bir yandan da başka bir yereözlem duyma duygusu yaratarak sözkonusu ilişkileri koparttığını öne sürdü. Yapılan araştırmanın sonuçlarıyla bu savını doğrulamaya çalışsa da, cep telefonlarının insanları iç yolculuklara çıkararak nasıl alternatif aidiyet biçimlerine sevkettiği, evini ve yurdunu terk etmeden sürgün hale getirdiği konusunda yeterince ikna olduğumuzu söylemek güç. Göç ve göçmenlikle oldukça dolaylı yoldan ve hissiyatlara dayalı bir şekilde bağ kuran bu sunuşun *Küreselleşme ve Göç* başlığı altında oluşu da çok ilginçti. Özellikle son yıllarda için her şeyin doldurulabileceği bir çuval haline gelen küreselleşme kavramının kullanımında yaşanan sorunlara dair Peter Marcuse'nin sözleri kuşkusuz dikkate değer gözükmektedir. Globalizmin; kitle tüketiminden sermayenin uluslararası hareketine, global ısınmadan post-fordizme dek uzanan bir dizi kavramı içerecek şekilde kaygısızca kullanılmasını eleştiren Golding'e göre, "Zihinsel olarak, sözcüğün böylesine kullanımı, nedeni etkiden ayırmakta, kimin tarafından, kime, niçin ve hangi etkiyle ne yapıldığını tahlil etmek için her türlü çabayı belirsizleştirmektedir.

Politik olarak ise, sözcüğün belirsizleştirilmesi ve hayaletle dönüştürülmesi, onu, kendi başına bir yaşamı olan bir şey haline getirmekte, onu bir güç haline dönüştürmekte, insanı iradesi dışında kaçınılmaz ve önünde durulamaz bir bağımsız varlığa sahip bir şeymiş gibi fetişe etmektedir” (Marcuse, 2001).

Göçü bir başka bağlamda ele alan oturum ise “Avrupa Dışı Alanlara Uluslararası Göç” başlığını taşıyordu. İlk konuşmacı olan Ali Ekber Doğan, “Yeni Bir Uluslararası Göç Dalgasının Eşiğinde: Dünya Kentlerine Göç” başlıklı bildirisine, adına küreselleşme denilen yeni emperyalist yayılma sürecinin kapitalizmdeki eşitsiz bileşik gelişme dinamiklerini daha da hızlandırdığını, bunun da bağımlı az gelişmiş kapitalist ülkeleri ve onların emekçi sınıflarını yoksullaştırmakta olduğunu belirterek başladı. Bu gelişmenin çok önemli sonuçlarından biri olarak ileri kapitalist ülke metropollerine doğru yeni ve büyük bir göç dalgasının başladığını belirten Doğan, çalışmasında bu göç hareketi içinde özellikle metropollerin en gelişmişleri olan New York, Los Angeles, Londra, Tokyo gibi kentlere giden iki göçmen grubunun durumu üzerinde odaklandı. Dünya kenti denilen bu yerlerde işgücü kitlesine katılan göçmen gruplarından ilki finans, elektronik, yazılım, iletişim, genetik, bio-teknoloji, eğitim gibi alanlarda uzmanlığa sahip olan, eğitilmiş yüksek nitelikli işgücü iken; daha geniş bir niceliğe sahip olan diğer grup ise yarı-zamanlı güvencesiz işlerde düşük ücretle çalıştırılan, genelde niteliksiz işgücüdür. Doğan’ın bildirisi, günümüz göç hareketleri içinde artan ölçüde ağırlığa sahip olan, birisi küresel elitler arasına giren, diğeri de çok düşük standartta yerlerde yaşayan bu grupların birbirinden (ve daha önceleri oralara gelmiş göçmenlerden) çarpıcı biçimde farklı olan yaşamlarını; kimlik, diyaspora, öteki gibi moda kavramlar yerine, söz konusu grupların sınıfsal konumları ve içinde buldukları toplumsal ilişkiler çerçevesinde ele alması bakımından anlamlıydı. Doğan, sunduğu bu çerçevede 11 Eylül’ün ardından bazı değişiklikler yapılmasının kuvvetli bir olasılık olduğunu söyledi. Son olarak da uluslararası göç hareketlerinin ve göçmenlerin durumunun kabaran emperyalist saldırganlık dalgasından nasıl etkileneceğine ilişkin değerlendirmelerde bulundu.

İkinci konuşmacı Hayriye Erbaş, “Yurtdışına Göçün Yeni Biçimleri” başlıklı bildirisinde, yurtdışına göçün günümüzde eskisinden farklı biçimlerde yaşandığını söyleyerek, bu süreçte küreselleşmenin ne gibi etkileri olduğunu

araştıran bir çerçeve sundu. Türkiye’den İngiltere’ye giden göçmenler özelinde yapılan alan araştırmasının sonuçlarına dayanarak yurtdışına olan göçün farklı bir çehresini çizmeye çalışan Erbaş, göçmenlerin yaşadıkları ülkelerdeki durumlarını ‘cokkültürlülük’, ‘heterojenlik’, ‘demokrasi’ kavramları üzerinden değerlendirdi.

Hamdi Genç ve Murat Bozkurt’un birlikte sunduğu, “20.yüzyıl Başlarında Osmanlı Topraklarından Amerika Kıtasına Doğru Yapılan Emek Göçü” başlıklı bildiri oldukça ilgi çekiciydi. Osmanlı toprağı olan Suriye bölgesinden göçmenlerin hangi saiklerle ve hangi yollarla Amerika’ya göç ettiğini anlatan konuşmacılar, tarihsel analizlerinde, göç edenlerin gittikleri yerdeki durumlarından çok; nitelikli işgücü kaybının ekonomiye etkisi ve bu duruma devletin bakışı üzerinde odaklandılar.

Son konuşmacı Müzeyyen Güler ise “Yağlıdere, Zeytinburnu, Brooklyn Köprüsü (Tarihsel ve Güncel Karadeniz’den ABD’ye Göç)” başlıklı bildirisinde, Giresun’un Yağlıdere ilçesinde başlayıp ABD’nin Brooklyn kentinde mutlu sona ulaşan bir göç hikayesi anlattı. ‘Mutlu son’ diyoruz; çünkü Güler, Zeytinburnu’nu ana güzergah üzerinde ara durak olarak kullanan Yağlıdere’li insanların akrabalık, hemşehrilik ilişkileri yardımıyla yurtdışına gitmeyi başarmasını çok olumlu bir şey olarak sundu. Güler’in dia gösterimiyle desteklediği bildirisinin, yurtdışında bir yer edinmeye özlem duyan bir hava yaratması ise düşündürücüydü.

Kaynakça

Marcuse, P. (2001) *Küreselleşmenin Dili*, çev. MAI ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, www.antimai.org.